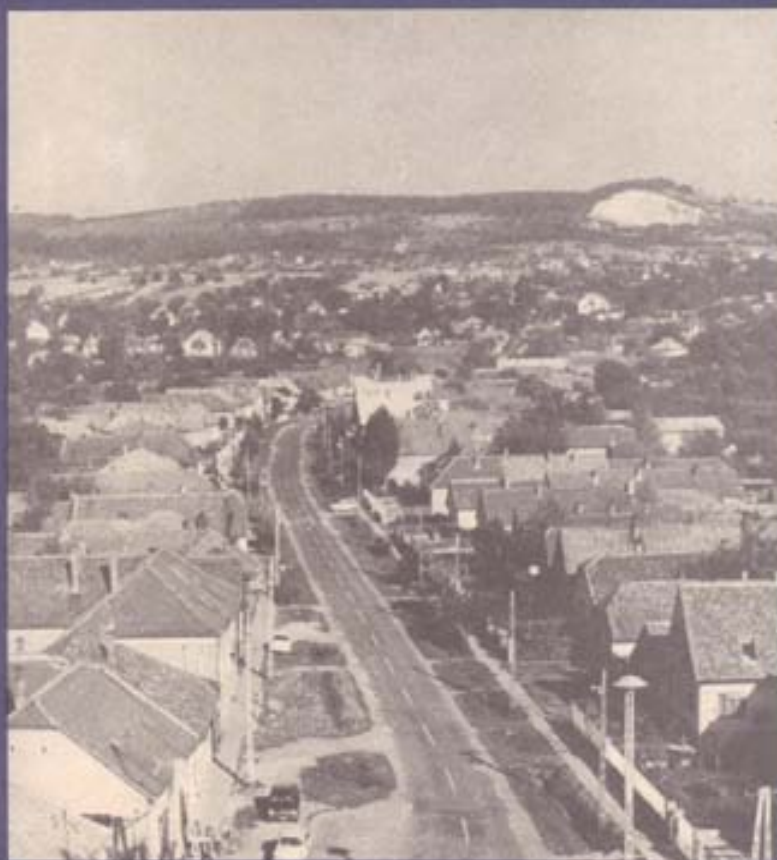

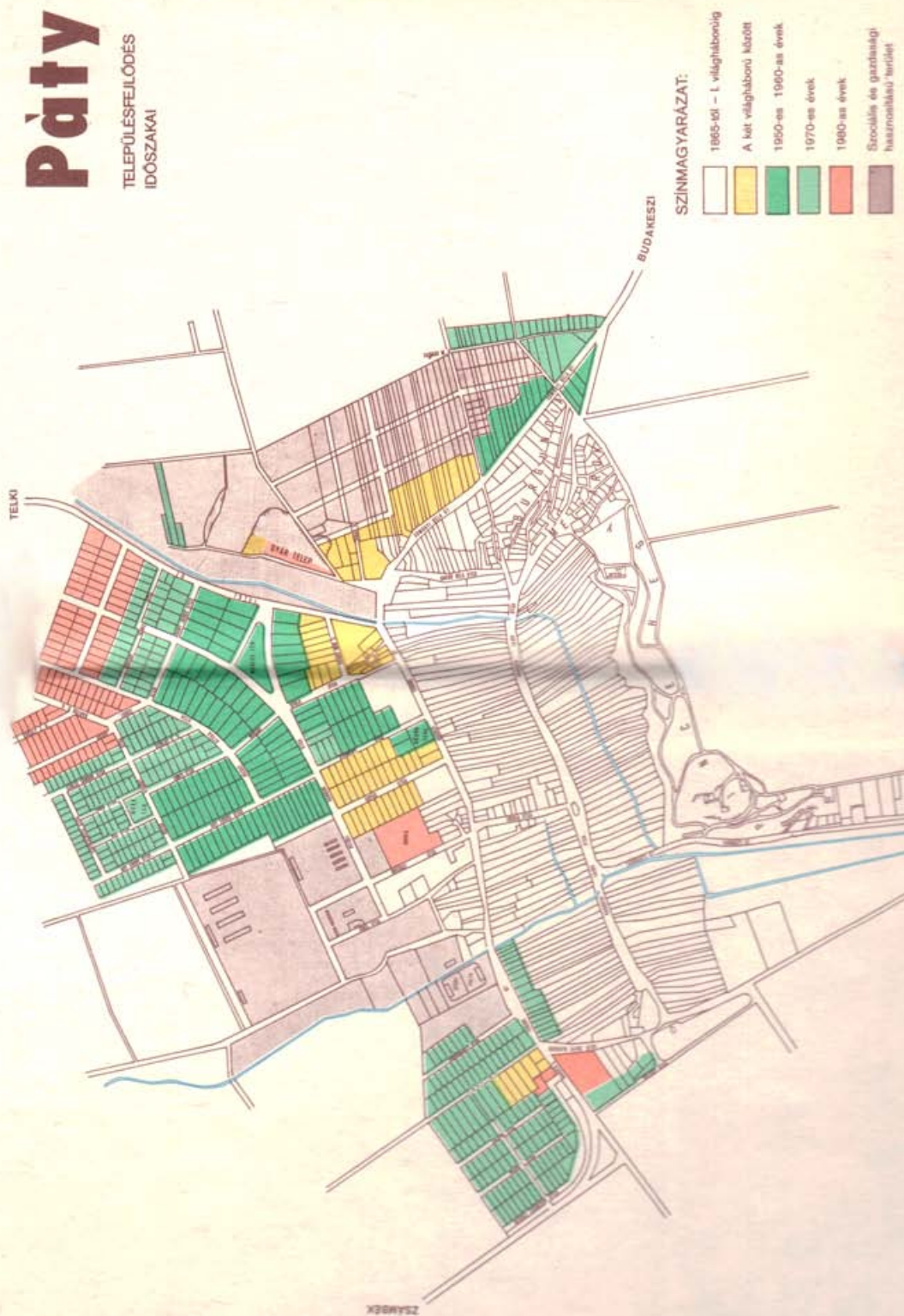
Páty

*Fejezetek
a község történetéből*

Páty

TELEPÜLÉSFEJLŐDÉS
IDŐSZAKAI

Páty
Fejezetek
a község történetéből

Kiadja
Páty Községi Tanács
Az okiratos említés 700. évfordulójára
1986

Lektoralták

Borosy András
Dr. Ikvai Nándorné Sándor Ildikó
Lakos Ágnes
Ördög Ferenc

Szerkesztette

Szabó Andrásné Peregovics Vilma
Tipografizálta, technikailag szerkesztette
Sebők Sándorné Winkler Katalin

Térkép

Fórizs Bertalanné Unyi Mária
és
Jeles Árpád

Rajzok

Molnár Klára

Felvételek

Horváth Balázs
és
Kasza István

Előszó

„Az anyagól mindenki látja, a tartalmi csak az találja meg, akinek van
míi hozzátenni.”

(Goethe)

Minden könyv kisebb, vagy nagyobb közösség számára készül. A gondolatok közvetítésének felelőssége viszont egyaránt nagy. Fokozottan igaz ez akkor, ha a mű olyan területet is érint, amely a még élő emlékezettel is szembesül.

A fejezetek különböző témáiról más-más szerzők szólnak, de szenvedélyük kő ZÖs: a szülőföld szeretete. Ezért kívánták felszínre hozni és megmenteni a feledés homályából a községgel kapcsolatos emlékeket. Hiteles adatokkal tájékoztatót adni mindenki számára. íásaikban igyekeztek hű képet rajzolni a falu életéről, vagy annak néhány mozzanatáról. Megkísérelték tíz év alatt összegyűjteni és leírni lakóhe lyuk múltjáról és jelenéről az ismereteket, és megosztani ezt — e kötetben — az olvasóval.

Ezekkel a gondolatokkal ajánlom e könyvet minden érdeklődőnek, Páty lakossá fának. Kívánom, hogy e mű csak kezdete legyen egy teljesebb monográfiának.

Szabó Zoltáné

tanácselnök

Páty község története a felszabadulásig

Adalékok a község kialakulásának előzményeihez

A magyar nép hosszú évszázadokon keresztül és óriási területeken át vándorolt, amíg az Uralvidéki hazájától — a 9. század közepén — eljutott a Kárpátok hegykoszorújáig. A magyar nyelv szláv jövevényszavainak és egyéb más emlékeknek a bizonyossága szerint a Kárpát-medencében ekkor szlávok éltek, akik viszonylag fejlett állattenyésztést és ekés földművelést folytattak.¹

Nemzetségi és törzsi előjáróink a köznép egy jelentős hányadát feudális függésbe kényszerítették, hatalmuk biztosítására fegyveres kíséretet szerveztek, s várakat építettek. A honfoglalás előestéjén tehát gazdasági-társadalmi fejlettségük a korai feudális állapotoknak megfelelő színvonalat ért el, amely nem volt mentes a nyugati hatásoktól.

A magyar honfoglalás képe elsősorban Anonymus² leírása és elképzelése alapján ismert. Ez az elbeszélés azonban nem egészen hiteles, mert az események után háromszáz évvel (1200 körül) készült, Anonymusnak pedig nem állt rendelkezésére szemtanú leírása a honfoglalás menetéről.³ Nem oknyomozó történetíró volt, hanem a korszak műfajának megfelelően regényes formában fogalmazta meg az ősök dicső tetteit. Így a tények rekonstruálására a segédtudományok eredményeit kell figyelembe venni. (Régészet, nyelvészet stb.)⁴ A magyar honfoglalás több okra vezethető vissza, de döntő tényezőnek a besenyő támadást tarthatjuk, mely az Etelközben lakó magyarokat 895-ben érte. Besenyő hatás azonban — legyőzésük után is — érte a magyarokat. Itt jegyezzük meg, hogy néhány kutató szerint és a faluközösség

A magyarok ebben az időben félnomád társadalmi formát testesítettek meg, akik az országútjuk peremén lakó népeket is bekapcsolták érdekkörükbe, behódolásra kényszerítették, ami általában azt eredményezte, hogy a peremnépek is bekerültek a népvándorlás sodrába. Ez történt a még meg nem települt szlávokkal és a félnomád életmódot folytató magyarokkal. — Vö. Magyarország története 1/1 (Előzmények és magyar történet 1242-ig). Budapest 1984. Akadémiai Kiadó p. 577-584.

ANONYMUS: Gesta Hungarorum (Fordította Pais Dezső) Budapest 1975. Akadémiai Kiadó. ³ Mindössze egy 900 körüli nyugati évkönyvíró, Regino szűkszavú feljegyzéseit

tudatában Páty község besenyő eredetű település.⁵ Ezt a felfogást erősíti, hogy a környező sváb falvak gyűrűjében még ma is a besenyő származékokra jellemző ő-ző nyelvjárással beszélnek az idősebbek.⁶ A besenyő nép valóban évszázadokon keresztül kapcsolatban állt a magyarsággal. Írásos emlékeink erre vonatkozóan hiányosak, de helységneveink,⁷ pátyi családnevek⁸ és régészeti leletek⁹ őrzik az együttélés emlékét.

A kutatók megállapítása szerint a 895—900 között¹⁰ a honfoglaló magyarok Árpád fejedelem vezetésével birtokba vették a Kárpát-medence nagy részét. A honfoglalás több hullámban történt. László Gyula¹¹ erre alapozta a kettős honfoglalás elméletét. Véleményünk szerint állítása vitatható. A honfoglalás után törzsi-nemzetségi rend szerint történt a letelepedés, melyről ismereteink hézagosak.

A megszálló vezérek településrendjéről a következő feltételezett képet kapjuk:

	Felső-Duna-mellék	Alsó-Duna-mellék	Rába-vidék	Nyitra-vidék	Vágón túl
I. nemzedék	Kurszán	Árpád	Huba??	Üllő	Üllő
II. nemzedék	Tétény	Szabolcs	Kál	Basman	Tevel
III. nemzedék	Fájsz	Fájsz	Bulcsú	Léi	Taksony
	Sajó-vidék	Felső-Tisza-vidék	Alsó-Tisza-vidék	Szamos-vidék	Nyír-Bihar
I. nemzedék	Örs úr?	Ond	Ond	Kurszán	Szabolcs
II. nemzedék	?	Bors?	Ete	?	Üllő
III. nemzedék	?	?	Harka?	?	Tas
	Körösök	Maros-Temes	Al-Duna	Erdély	
I. nemzedék	Tarhos?	?	Tarhos	„Hét-úr”	
II. nemzedék	Gyalu?	Gálád?	?	Bogát?	
III. nemzedék	?	„Gyula”	?	„Gyula”	

⁵ Györffy György szerint megállapítható, hogy többek között Pest és Pilis megyékben besenyő településcsoportok voltak. — Vö. EPERJESSY Kálmán: *A magyar falu története*. Budapest 1966. Gondolat Kiadó 34. p.

⁶ BÉKÉS István: *Pest megyei barangolások*. Budapest 1975. Kossuth Kiadó 249 p., Kerék Imre: *Pátyon öreg magyarok közt*. — *Film-Színház-Irodalom*, 1939. október II. évfolyam 42. szám.

⁷ *Besnyő, Besenyőszög, Besenyőtelep stb.*

⁸ *Pl. Besnyi, Bessenyei stb.*

⁹ MÁRTON Lajos: *Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye őskora*. Budapest 1910. 199 p.

¹⁰ Vö. *Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig* Budapest 1981. Akadémiai Kiadó 67 p.

¹¹ LÁSZLÓ Gyula: *A honfoglalókról*. Budapest 1974. Tankönyvkiadó (Történelem tudomány Történelem tanítás).

Táblázatunkból¹² kiderül, hogy a Felső-Duna mellékén a Kurszán, a Tétény és a Fájssz nemzetség talált szálláshelyre, s később a Csák nemzetség is kapott itt birtokokat, melyre írásos dokumentumok utalnak.

Páty község lakói is ebből a körből kerülhettek ki, itt még nem számolva a későbbi bevándorlókkal. Páty nevéről utalást ebből az időből nem találtunk, a község neve a következő századokban keletkezhetett.¹³

Feltételezhető, hogy az államalapítást követően a ma Pest megyéhez tartozó területek — köztük Páty is — udvari tisztviselők irányítása alatt álló királyi birtokok voltak. Térjünk itt ki a település korábbi feltételezett történetére, hogy milyen nyomait találjuk az ős- és ókorban az ember jelenlétének!

A régészeti leletek és a kutatások azt bizonyítják, hogy a mai Pest megye területén már az őskorban megtalálhatók az emberi élet nyomai. A megye dunántúli részében Pátyon kívül mindössze Bián és Tinnyén találtak kőkori leleteket.¹⁴ Feltételezhető, hogy a kőkori őstelepek lakottak voltak a réz- és bronzkorban is. *Hampel Józseftől* tudjuk, hogy e korból a Magyar Nemzeti Múzeum is jelentős, a mai Páty környékén talált leletanyagot őriz.¹⁵

Valószínűleg területünkön egy kelta családhoz tartozó törzs élt, amely kultúrájának számos jelét hagyta ránk bronzkori eszközökben. „Pátyon lapos fenekű, felül csonka kis cserépbögre, csákány alakú, nyolcujjnyi hosszú rézdarab, 9 db szív alakú lószerszámékesség bronzból, 36 db bronzpikkely, 45 db hasonló kisebb pikkely, 13 db lemezes sodrott réz fordult elő.”¹⁶ Az ókori római kultúra emlékeit is őrzi községünk környéke. A fennmaradt leletek hovatarozásáról az archeológusok, kutatók, történészek véleménye korántsem egységes.¹⁷ Mérvadónak tartjuk *Kubinyi Ágoston* és *Romer Flóris* régészeti kutatásait, akik magángyűjtők és a széles néptömegek bevonásával elévülhetetlen érdemeket szereztek a római kori kultúra tárgyi emlékeinek megmentésében.¹⁸ *Romer Flóris* kutatómunkája során Pátyon is megfordult, ahol meglepetésére múzeumi értékkel bíró gyűjteményt talált, mely „... természet, érmészeti tárgyakból, régi edényekből és rézmetszetekből áll, és kitűnő ritkaságokat is foglal magában.”¹⁹ *Arányi Lajos* kuta-

² Magyarország története 1242-ig 1/1 Idézett Kiadás 629. p.

¹³ „Páty” helység Pest megyében 1286: Paagh: Sztp. Krit J — (Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest I. 1923. H/1. 1943. II./2—2. Szerkesztette Borsa István 1961.) 2/2—3:366 Magyarázatahoz lásd Felsőpáty szócikkét. Kevésbé meggyőző az a feltevés, hogy szláv földrajzi köznévi (Vö. szerbhorvát régi nyelvemlékbeli pad’ völgy., orosz nyelvjárásbeli nagy hasadék, szakadék, mélység) rejlik benne. A Páty helynév földrajzi név személynévből alakulhatott magyar névadással.” — KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest 1978. Akadémiai Kiadó.

¹⁴ MÁRTON Lajos: I. m. 177. p.

¹⁵ HAMPEL József: Aquincum történetének vázlata. — Archeológiai Közlemények 1870/8. p. 168.

¹⁶ MÁRTON Lajos: I. m. 177. p.

¹⁷ Pl. Arányi Lajos a 19. század végén az ásásokra ajánlott helyek között meg sem említi Pátyot, ezzel szemben Pásztor Mihály egy valaha népes római város romjait véli felfedezni a felszínre került régészeti leletekben, — ARÁNYI Lajos: A Pilisi járásban föllelt nevezetes régiségek lajstroma — Archeológiai Értesítő. Budapest 1881. 20—27. p. PÁSZTOR Mihály: Buda és Pest a török uralom után. Budapest 1935. 159. p.

¹⁸ *Romer Flóris* 1866. június 15-én felhívást intézett Magyarország földművelőihez a talált régészeti leletek megóvása érdekében. A 4000 példányban nyomtatott felhívást a nép között kiosztották. — Archeológiai Közlemények Budapest 1866/1. 98—112. p.

¹⁹ ROMER Flóris: Magyar régészeti krónika — Archeológiai Közlemények 1866/1. 98—112 p.

tásaiból következtethetünk az itt élők lakhelyeire. „... kiterjedt római falomladék, részint kőből, részint téglából épültek, látni a község udvarában az efféle hipokausz-tumnál alkalmazott négyoldalú téglacsövet, továbbá egyet a Várady-féle jelentős gyűjteményben.”²⁰ Feltételezhető tehát, hogy a falubeliek a római épületek kő- és téglamaradványait az idők folyamán felhasználták házaik, kerítéseik építéséhez. A fennmaradt régészeti leletek alapján Páty római kori jelentőségét illetően a vélemények igen eltérőek. Szerintünk sem lehet e tekintetben a régészeti kutatások eredményeire egyértelműen támaszkodni, mivel a leletek kultúrákat és nem etnikumokat jelölnek, így egyéb segédtudományok kutatási eredményeit is számottevően figyelembe kell venni. A római kori állapotokra *Alföldy Géza* feltételezését elfogadhatónak tartjuk, mely szerint a 3. századból származó fölíratok alapján Pátyot municipiális²¹ középbirtokként tünteti fel. Állítása szerint a birtokosok között éppen úgy megtalálhatók a városi ordótagok,²² mint a romanizált helyi elemek, kereskedők és pénzemberek. Kutatásai természetesen nem a település tárgyi, hanem társadalmi berendezkedésére vonatkoznak. Alföldy állítását igazolni látszik az a tény is, hogy a római hódítás óta — 194-re Aquincum colonia rangot kap — eltelt közel három emberöltő ugyancsak elégséges lehetett a helyi elemek romanizálódásához. Ennek ellenére — jelenlegi ismereteink alapján és kellő bizonyítékok híján — nem állíthatjuk, hogy a környékünkön lévő római kori település valaha is elérte volna a városi rangot.²³

Páty történetét megbízhatóan csak az írásos dokumentumok és a helységnév megjelenése után rekonstruálhatjuk.

Községtörténet az első írásos dokumentumok megjelenésétől

A honfoglalást és letelepedést követően a feudális állam alapjait Géza fejedelem előkészítő munkája nyomán I. István királyunk rakta le. Az államalapítás együtt járt a kereszténység elterjesztésével, mert a hívő Európában csak így őrizhettük meg önállóságunkat. Országunkban a 11. században kialakult történelmünk egyik fontos intézménye, a dukátus²⁴. Európában másutt is ismeretes volt ez a rendszer, mely részben a feudalizációs folyamat teljessé tétele irányában hatott, részben a szétta-

²⁰ *ARÁNYI Lajos: Általános jelentés a Pest megyei Pilisi és Váci járások egyes községeiben kutatott műemléki, régészeti adatok dorgában. — Archeológiai Közöny Budapest 1877/2. 20—27. p.*

²¹ *Municipális — a 2. századra kialakult négyféle birtoktípus egyike kb. 1—10 km² nagyságú középbirtok. E. M. Stajermann szerinti felosztás. — Archeológiai Értesítő Budapest 1953/80.*

²² *Egy-egy társadalmi osztály közjogi elnevezése. — Ókori lexikon 2. kötet 284. p.*

²³ *Természetesen nem a honfoglalást követő városi rangra gondolunk, mert a római társadalomban más szempontok szerint váltak várossá az egyes települések.* ²⁴ *hercegség*

golódásnak még nem tisztán feudális alapon létrejött formája.²⁵ „A dukátus kérdésének monografikus feldolgoása nincs. Pedig e tárgy megérdemelte volna, mert a dukátus ország volt az országban.”²⁶ Ezt a hiányt pótolta *Kristó Gyula*¹¹ műve.

A dukátus intézményében a királyi birtokból szakították ki a hercegi birtokokat. Ilyen birtokrész lehetett Páty és környéke is. E területek a középkorban többnyire csak adományozások kapcsán bukkannak fel az oklevelekben. *Makkai László* Pá-tyot a 13. század első felében a Csák nemzetség egyik ágának tulajdonaként tüntette fel.²⁸ Sajnálatos azonban, hogy Makkai nem közölte, hogy állítását miből merítette. Páty településtörténetének szempontjából a jelentős írásos dokumentumok többsége birtokjogi vonatkozású. Kutatásaink alapján az írásbeliség a településre kb. III. Béla²⁹ uralkodásának idejére tehető, de ebből az időből nem találunk forrásértékű dokumentumot. Ennek oka feltehetően az, hogy az oklevelek száma kevés volt, és ezek nagy részét is a tatár pusztítás megsemmisítette, valamint ebben a korai időszakban a vitás kérdéseket inkább élőszóval, mint írásban döntötték el. A tatárjárás után jelentkező birtokjogi zavarok robbanásszerűen megnövelték az írásos dokumentumok számát. A birtokokért harcoló világi és egyházi méltóságok mindent elkövettek, hogy a pusztítás során megsemmisült adománylevelekben foglalt javaiknál jóval többet követeljenek. Ennek érdekében nem riadtak vissza az okmányhamisításoktól sem, ami a helyzetet még zavarosabbá tette. Így gyakran előfordult, hogy egyazon időszakban kelt oklevelek más-más személyt jelöltek meg egy-egy terület birtokosaként. További bonyodalmat jelentett, hogy az adományozó valóban gyakran megosztott egy-egy birtokot több megajándékozott között. IV. Béla³⁰ még a tatárjárás előtt megpróbált rendet teremteni egy telekkönyvszerű birtoklajstrom készíttetésével, de a birtokszerzési harc ezt a törekvést is visszajára fordította. Újabb hamisítványok születtek. Kritikával fogadhatók tehát az e korból származó írásos dokumentumok. Legfőbb értékünk azonban, hogy — ha kisebb-nagyobb megszakításokkal is — időről időre jelzik egy-egy település meglétét. A Páty környékére vonatkozó kútfők elemző bírálatában kiemelkedő munkát végzett *Salamon Ferenc*.³¹

Az eddig fellelt, Pátyra vonatkozó oklevelek közül a legkorábbi egy az 1286. évi virágvasárnapot követő ötödik vasárnapon kelt³² adománylevél. Ez *Gárdonyi Albert* munkája nyomán vált ismertté, aki *Csánky Dezső* gyűjtését kiegészítette, és sajtó alá rendezte.³³ *Gárdonyi* arról is tájékoztat, hogy az oklevél eredeti szövegét (lásd

A dukátus a 11. század közepén I. András király és Béla herceg országfelosztásával jött létre, és Kálmán király számolta fel a 12. század elején.

²⁶ *GYÖRFFY György: A magyar nemzetségtől a vármegyéig a törzstől az országig. — Századok 1958. 47—48. p.*

²⁷ *KRISTÓ Gyula: A 13. századi hercegség története Magyarországon Budapest 1975. Akadémiai Kiadó 134 p.*

²⁸ *MAKKAI László: Pest megye története. — Pest megye műemlékei Budapest 1958. Akadémiai Kiadó 72—74. p.*

²⁹ 1173—1196.

³⁰ 1235—1270.

³¹ *Vö. SALAMON Ferenc: Budapest története. Budapest 1885. 3. kötet 1885. 381. p.*

ⁿ 1286. május 12. — *Oklevéltani naptár (Szerk. Szentpétery Imre) Budapest 1912. Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia 104—105 p.*

³³ *CSÁNKI Dezső—GÁRDONYI Albert: Budapest történetének okleveles emlékei.*

(Monumenta diploma-tica civitatis Budapest) I. köt. (1148—1301) Budapest 1936. 225. p.

I. sz. melléklet) hártýára írták, és hátlapján viaszpecsét töredéke látható. E dokumentum községtörténeti jelentősége nagy, de keltét nem tekinthetjük az alapítás időpontjának. Az ezt követő évtizedek, évszázadok során mind gyakrabban bukkan fel az oklevelekben településünk neve: Paagh, Path, Páth, Batghy.³⁴ Az oklevelek többségükben adománylevelek, tehát birtokjogi vonatkozásúak.³⁵ 1311-ben Károly Róbert Pátyot mint királyi birtokot Debreceni Dózsának adományozta, kinek fiai később Szécsényi Tamás erdélyi vajda ócsalánosi birtokával cserélték el.³⁶ Ebből az oklevélből tudjuk, hogy ebben az időben itt éltek a királyi udvarhoz tartozó nyeregkészítők. Érdekesnek tűnik Molnár Jenő azon feltételezése, hogy a községben ma is szép számmal élő Nyerges vezetéknevét viselő családok ezek késői utódai.³⁷ Egy 1312-ből származó dokumentumból arról értesülünk, hogy a pátyi Csák Györké a rozgonyi csatában győztes király oldalán esett el az Amadék és Csák Máté elleni küzdelemben.³⁸ Településünk a XIV. század közepén a telki apátság birtokai közt szerepel, de nem sokkal később a terbegeczi Dobák család kezébe kerül. Az utolsó Dobáknak magtalan halála után Kővári Pál és Kiscsalomjai János fia Valkán tulajdonába megy át mint királyi adomány.⁴⁰ Az 1370-es években Nagykovácsival együtt Solymárhoz tartozik.⁴¹ 1403. június 1-én a szentlőrinci pálosok kötelezik a rendet, hogy Kővári Mátyás és meghalt testvére, Miklós lelkéért misét mondjon, és sírjuk előtt lámpást égessen, mivel Pátyon lévő kőházát kerttel és száz hold földdel a kolostornak adományozta.⁴² 1422 nyarán Zsigmond megerősíti Csáky Miklóst és Györgyöt a Szent Istvántól kapott Path nevű Pest megyei birtokban.⁴³ Hunyadi Mátyás idejéből megtudjuk, hogy Solymár kedves mulatóhelye volt Mátyás királynak, s a Budától Solymárig terjedő vidéken húzódtott végig a renaissance-uralkodó kőfallal körülkerített vadaskertje.⁴⁴ Bél Mátyás idejében még láthatók voltak a kőfal romjai. A solymári vadászterület folytatása lehetett a nyéki (Hüvösvölgy és Lipótmező területén fekvő) vadaskertnek. A közel 3000 kataszter holdnyi területhez közvetlenül csatlakozott az 5316 kataszter holdnyi területen fekvő Kovácsi, meg a 6610 holdas Páty. Míg az előzőek nagyobb részét vadban gazdag erdőterületek, melyeket egy-egy kővér mező szakít meg, addig Páty termő völgyben fekszik. A XV. század végén a király Páty egy részét Ráskai Balázs főkamarászmesternek adja, cse-

³⁴ Vö. BÁRTFAI SZABÓ László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002—1599-ig Budapest 1958. 147., 206., 375., 424—425. p. 01., CSATÁR István—HOVANNESIAN Eghia — OLÁH György: Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára 1931—1932-es évekre.

Budapest 1932. 9. p.

³⁵ Többek között megtudjuk, hogy 1288-ban Werner budai bíró és várnagy — aki nagy birtokszerző hírében állt, kísérletet tett a pátyi birtok megszerzésére, de törekvése eredménytelen maradt, mert a margitszigeti apácák megelőzték. — MAKKAI László: I. m. 81. p.

³⁶ BÁRTFAI SZABÓ László: I. m. 52. p.

³⁷ Populi regii nerguestrato vocati. — Vö. BÁRTFAI SZABÓ László I. m. 32. p.

³⁸ MOLNÁR Jenő: Pátyi emlékek nyomában — Pest Megyei Hírlap 1976. XX. évfolyam 106. sz. 7. p.

³⁹ MAKKAI László: I. m. I. 75 p.

⁴⁰ CSATÁR István—HOVANNESIAN Eghia—OLÁH György: Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye ismertetője és címtára. Id. kiadó 9. p.

⁴¹ Pest megye műemlékei II. Budapest 1958. 46. p.

⁴² BÁRTFAI László: I. m. 120. p.

⁴³ Uo.

⁴⁴ PÁSZTOR Mihály: Buda és Pest a török uralom után Budapest 1935. 159. p.

rébe egy Zólyom megyei várért.⁴⁵ A birtok egy más részét a királyi udvar tisztségviselői közül Lippai Mihály, a nyeregyártók mestere szerzi meg.⁴⁶

Összegzésként elmondható, hogy az államalapítástól a XV. század végéig eltelt időszakban — mind egyházi, mind pedig világi uralkodó körökben — szakadatlan harc folyt a Budához közel fekvő település — Páty — birtoklásáért. Sajnos a faluközösség életformájáról ez időből nincsenek megbízható adataink. A későbbi korokban végzett kutatások eredményei azonban arra engednek következtetni, hogy a falu létfenntartása vonatkozásában meghatározó lehetett a mezőgazdaság, azon belül is a szőlő-, a zöldség- és gyümölcsstermesztés, valamint az állattartás.⁴⁷

Páty a törökvilágban

A mohácsi katasztrófa⁴⁸ után Magyarország a feudális anarchia színterévé vált. A kettős királyválasztás⁴⁹, a török beavatkozása a trónviszályba és Buda elvesztése⁵⁰ megpecsételte az ország sorsát. Az ország három részre szakadt. Páty község török uralom alá került.⁵¹ Aki csak tehette, a töröktől nem érintett országrészekre menekült. Az átköltözők között szép számmal voltak jobbágyok, de a nép zöme helyén maradt az idegen uralom alatt is. A török területeken megváltozott a település rendszere. Korábban a lakosság nagyrészt apró falvakban élt. A háborúk a falvak nagy részét megsemmisítették,⁵² a megmaradt emberek egy-egy nagyobb helyre költöztek össze, de használták az elhagyott falvak földterületeit is. A termelést így a földbőség a külterjesség felé vitte. A falvak elnéptelenedése csak átmeneti változást okozott a települési rendszerben, az elpusztult helyekre újra települhettek és visszaállíthatták régi határaikat.⁵³ A török rendszer általában elősegítette a kereskedelem fejlődését, nyugati kereskedők is felkereshették a török területeket. A kereskedelem élénksége azonban nem gyakorolt komolyabb hatást a termelésre, mert útjában állott ennek a török városok szűk ipara, de főleg a török birtokrendszer. Páty lakosai elmenekültek a török elől a környező erdőségekbe, de egy 1535-ben kelt oklevélből tudjuk, hogy István telki apát és a Konvert azért, hogy Etyeki Ackbert budai polgár, a város

⁴⁵ Uo. 309. p.

⁴⁶ MAKKAI László: I. m. 77. p.

⁴⁷ Uo. 98. p.

⁴⁸ 1526. augusztus 29.

⁴⁹ 1526. november 11. Szapolyai János koronázása Székesfehérvárott (uralkodott: 1526—1540-ig) és 1526. december 16-án Ferdinánd királlyá választása Pozsonyban (uralkodott: 1526—1564-ig)

⁵⁰ 1541. augusztus 29.

⁵¹ A törökök nyomban berendezkedtek és megszervezték a budai kormányzóságot. — Magyarország története 1526—1790. A késői feudalizmus korszaka (Szerkesztette Balázs Éva, Makkai László) Budapest 1962. Tankönyvkiadó 14. p.

⁵² Például Pilis megyében a 16. század közepén a falvak egész sora állt lakatlanul. A megye középkori településeinek 60%-a elpusztult, 51-ből 31 véglegesen. — MAKKAI László: I. m. 122. p.

⁵³ Az elpusztult falvak közül hosszabb-rövidebb időre Pilis megyében csak Bia, Piliscsaba, Tinnye és Páty támadtak fel.

volt főbírája Pátyon lévő birtokrészét benépesítette, neki és nejének adta örök tulajdonul minden adótól mentesen azt a két jobbágytelket, amely Nagy Pálé és Kubek Istváné volt Pátyon.⁵⁴

Az újratelepítés ellenére a budai szandzsák 1559. évi összeírásában Páty pusztaként, magyar lakó nélkül szerepel.

„Páty pusztja, a nevezetthez tartozik. Ráják nélkül. A jövedelem a tizedekből 146 akcse. Búza tized 7 kile, 84 akcse, kevert tized 2 kile 12 akcse és széna tized 5 szekér 50 akcse. Mivel nevezett pusztja senkinek a birtokában nem lévén, tapu-ba adása jogos, miután a kegyes emt'rek büszkesége, a pozsegai szandzsák bég, Veli bég önnagyméltóságának 300 akcse tapu-illeték lefizetése mellett odaadatott, 1559. április 14-én az új szultáni defterben ráíratott. „⁵⁵

Mivel a török hadak élelmezése szempontjából nagy szükség volt a dolgos jobbágykezekre, a hódító törökök is minden eszközt megragadtak a pusztán maradt területek benépesítésére. A munkához, állandó lakáshoz, otthonhoz szokott őslakók, vállalva az elnyomottak nehéz sorsát, lassan-lassan előbújtak rejtekhelyeikről, és visszaszivárogtak házaikba. A kiszolgáltatottság súlyos terhét cipelő népet viszonylagos nyugalomból az esztergomi főkapitánnyá lett Pálffy Miklós Buda felszabadítását célzó terve zökkentette ki. Pálffy célja megvalósítása érdekében rendszeresen pusztította Buda vidékét, hogy ezzel a várórség élelmezését megnehezítse. 1598. július 10-én jelentette a királynak, hogy Buda alatt 16 mérföldnyire mindent elpusztított, s egyetlen jobbágyot sem hagyott a helyén.⁵⁶ Az 1598. évi budai ostrom leírását tartalmazó nyomtatvány november 3-ról azt közli, hogy a Buda körül fekvő falvakból az összes parasztot kiköltöztették.⁵⁷ A századfordulóra Buda vidéke teljesen elnéptelenedett. E katonailag minden bizonnyal nagy jelentőségű tett össznemzeti szempontból súlyos veszteséget jelentett, mert a magyarság ősi lakhelyeinek döntő többsége a hódoltság végéig pusztja maradt, majd pedig idegen telepések szállták meg. A XVII. századi dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a hajdani pilisi járás öt települése lakottan élte túl a hódoltság időszakát. Őseink hallatlan szívósságát bizonyítja, hogy e települések sorában — Szentendre, Sződ, Tárcsa, Tótfalu mellett — ott találjuk Pátyot is.⁵⁸ S hogy a falu lakossága rövid megszakításokkal mindvégig a helyén maradt, biztosítja településünkön a kultúrfolytonosságot. Ezt látszanak igazolni az egyháztörténeti dokumentumok is. Az a tény, hogy a település református egyháza 1626-ban már fennállott, és papjai névsorát 1640-től ismerjük, önmagában is jelentős.⁵⁹ Feltételezhető, hogy Páty lakosságának többsége már a refor-

⁵⁴ BÁRTFAI SZABÓ László: I. m. 378. p.

⁵⁵ KÁLDY NAGY Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása (Pest megye múltjából 3. kötet) buda-pest 1977. 65. p.

⁵⁶ GÁRDONYI Albert: Tanulmányok Budapest múltjából. Budapest 1936. 22. p.

⁵⁷ Discurs das ist grundtlicher und warhaftiger Bericht. Budapest Akadémiai Könyvtár.

⁵⁸ PURJESZ István: A török hódoltság Pest megyében a XVII. század második felében. Budapest 1958.

198. p.

⁵⁹ CSATÁR István—HOVANNESIAN Eghia—OLÁH György: Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye ismertetője és címtára. Id. Kiadó 9. p.

máció korai szakaszában áttért a protestáns hitre, így ősi református településnek tekinthetjük községünket. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy *Muraszombati Márk* pátyi lelkész 1632-ben egyházkerületi tanácsbírói funkciót töltött be a püspök mellett.⁶⁰ E magas egyházi funkciót betöltő személy vonzásában joggal feltételezhető a hívők nagy számú közössége, jelen esetben a település. Birtokjogi iratokból tudjuk, hogy a XVII. század első évtizedeiben három tábor is versengett Páty birtoklásáért.⁶¹ Etyeky István II. Rudolf adománylevelére hivatkozott, Horváth Bertalan és Baranyai Mihály váci katonák Eszterházy nádor adománylevelére, Bosnyák Tamás füleki kapitány pedig Ulászló oklevelére. Végül a nádor Páty Solymárhoz tartozó felét Bosnyáknak, a hajdan telki apátságához tartozó részt Etyekinek adta. Az 1638—45. évi díka jegyzék is azt bizonyítja, hogy Páty lakott település volt adózó portával.⁶²

1668 áprilisának első napjaiban a török hódoltság peremvidékén fekvő megyékhez hasonlóan Pest—Pilis—Solt egyesült megyék hatóságához is királyi mandátum érkezett.⁶³ A parancsot a magyar udvari kancellária adta ki, amit Nádasdy Ferenc országbíró egy levél kíséretében juttatott el Fülekre, ahol a török által saját területéről elűzött nemesi megye ebben az időben tartotta gyűléseit.⁶⁴ A mandátumban — amit április 12-én ismertettek a megye előljáróival — a király megparancsolta az előljáróságnak, hogy tegyenek tanúvallatást a törökök kihágásairól és egyéb zsarnokságairól. A szolgabírák Fülekre rendelték a járasaik területén fekvő helységek képviselőit. Pest megye 125 helysége közül 94-nek küldötte tett részletes vallomást az eléjük terjesztett 12 pontból álló kérdőív alapján. A kihallgatottak egybehangzóan panaszozzák:

„már nem csak a szokott évi adót veszi meg a török a szegénységen, hanem azonkívül egyéb kézbéli munkával és sanyarúsággal terheli őket. Hatvanban és Nógrádban házakat épített, egyéb helyeken szántat, vettet, majorkodtat, sok helyen szőlőt műveltet.”⁶⁵

A szőlőműveléssel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Páty később híres szőlőtermő vidékké lett. Bél Mátyás a vidék szőlőtelepítését Corvin Mátyástól Cam-pániából vagy a törököktől Boszniából eredezteti.⁶⁶

⁶⁰ FÖLDVÁRI László: Adalékok a Duna-melléki egyházkerület történetéhez. II. Budapest 1956. 199—200. p.

(ÓNODI Lajos kéziratából átvett)

⁶¹ BÁRTFAI SZABÓ László: I. m. 425. p.

⁶² MAKKAI László: I. m. 123. p.

⁶³ PURJESZ István: I. m. 170—175. p.

⁶⁴ 1541. után Pest, Nógrád, Fülek, Szécsény, Losonc, Gács majd ismét Buda voltak a megyegyűlések helyszínei. 1704—1710 között Gyöngyös, Eger, Hatvan és más helységek 1780-ig hol Pest, hol Buda. 1780-tól Pest, 1849 tavaszán rövid időre Kecskemét a megyeszékhely. A német világ kettéosztotta a megyét: Pest—Pilis Comitát és Pest—Scholter Comitát. 1861-től Pest, 1872-től Budapest a megyeszékhely.

⁶⁵ PURJESZ István: I. m. 175. p.

⁶⁶ BÉL Mátyás: Pest megyéről. Szentendre 1977. 25. p.

A Pest megyei hódolt községek egyik legsúlyosabb terhe a török állami robotszolgáltatás, konkrétan az éppen folyó érsekújvári vár építkezési munkálataihoz nagyarányú szekér- és gyalogrobot teljesítése volt. A kihallgatottak között Füleken volt Páty küldötte Georgias Szücz is, aki a következőképpen mondta el vallomását;

„Adójukkal megelégszik ugyanis az török urak, de az régi mód szerint való szolgálatjukban nem tartja meg őket, mert azelőtt fáját, szénáját behordván és szőlőjét megkapálván, annál többre nem kényszerítette őket, de most szántat, vettet vélek és minden egyéb munkára erőlteti. Élésre egy vágó barmot adnak neki és a vaját is duplummal vették meg az idén rajtok. Történetképpen való emberhalálért is pénzt veszzen a török. Az újvári szekerezést is erőlteti, mely miatt mind lovak, mind ökrök elég veszett oda, számát sem tudhatja.”⁶⁷

Az I. (Habsburg) Lipót és Köprülü Ahmed török nagyvezér között 1664. augusztus 10-én kötött megalázó vasvári béke a török kezén hagyta Érsekújvárt, Váradot és Bánságot. Montecuccoli nem aknázza ki győzelmét, ami óriási elkeseredést váltott ki Magyarországon és döntő lökést adott ahhoz, hogy az elégedetlen főurak megszervezzék a Wesselényi-összeesküvést. Az 1664-től 1671-ig terjedő szervezkedést azonban a bécsi udvar kegyetlenül vérbefojtotta. A császári hatóságok üldözőbe fogták a magyar hazafiakat, s a vármegyéket német zsoldos katonák szállták meg.

Az 1690. évi összeíráskor Pilis és Pest megyében a két városon kívül 52 lakott helyet vettek nyilvántartásba.⁶⁸ A szomszédos települések közül Páty mellett mindössze Bia és Tök szerepel. Az 1691. március 11-én kelt katonai élelmezés kivetéséről szóló határozat portánként 500,— Ft adót ír elő a községeknek.⁶⁹ Páty fél porta után 250 forinttal adózna, de a sok kár miatt 50 forint engedményt kapott. Négy évvel később már háromnegyed portával szerepel. 1696-ra Visegrádon és Vörösváron megjelennek az első német telepések.⁷⁰ Az ezt követő évtizedekben a török elnyomásból ocsúdó falvak nyugalma a kuruc és labanc közti fegyveres harcok és a pestis zavarta meg. Ráday Gáspár alispán ezt írta a Bia környékén élő népről: „fame, ense et pesté” vagyis „éhségtől, kardtól és pestistől” tizedeltetnek.⁷¹

Páty a 18—19. században

Amikor Rákóczi 1703-ban zászlót bontott, a lakosság legszegényebbjei kurucnak álltak. 1710-re minden Pest-környéki falu kuruc kézen volt.⁷² A kuruc-labanc harcok nyolc évig nyugtalanították a lakosságot, míg a járvány, a pestis évtizedeken át tartotta rettegésben az embereket. A Rákóczi-szabadságharc leverésével hosszú időre elbukott a magyar nemzeti függetlenség ügye, és a XVIII. század az újjáépítés ellenére a Habsburg gyarmatosító törekvések nehéz és szomorú korszakává vált. A

⁶⁷ PURJESZ István: I. m. 198. p.

⁶⁸ MAKKAI László: I. m. 123. p.

⁶⁹ GALGÓCZY Károly: Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye monographiája. Budapest 1877. 71. p.

⁷⁰ MAKKAI László: I. m. 123. p.

⁷¹ FÖLDVÁRI László: I. m. 211. p.

⁷² PÁSZTOR MIHÁLY: I. m. 86. p.

helyzetet súlyosbította az ellenreformáció, mely ugyan a legtöbb európai országban 1648-ban a 30 éves háborúval lezárult, de hazánkban jóval tovább tartott. A katolikus egyház a reformáció köntösében jelentkező antifeudális mozgalmak megsemmisítésének reményében a Habsburg uralkodókra és a jezsuita rendre támaszkodva az ország egész területén igyekezett a katolikus egyház egyeduralmát visszaállítani. A protestánsok jogait — vallásgyakorlat, hivatalvezetés stb. — minden tekintetben korlátozták. Feltételezhető, hogy a szinte teljes létszámban református hitre tért településen ugyancsak nehéz lehetett az élet. A század elején kialakult birtokviszonyok mindenná szemléletesebben mutatják az egyház meghatározó szerepét. Bono-mi Jenőtől tudjuk, hogy sok huzavona után 1702. július 7-én Kurz János Ignác báró budai adminisztrátortól a teljes pátyi birtok Faber Sebő telki apát tulajdonába került.⁷³

P. Engelbert Seiler, az apát megbízottja, már a Kurz báróval történt egyezkedés végleges megkötése előtt birtokba vette Pátyot. 1702. április 29-én Seiler jelentette az apátnak, hogy György napján Pátyon járt, és végignézte a bíróválasztást.⁷⁴ Mivel az apát a bírót alkalmas személynek találta e funkció betöltésére, megerősítette tisztségében. Néhány hónap elteltével azonban újabb problémával kellett szembenézni: Gróf Koháry István — aki anyai ágon a Bosnyák családból származott — régi birtokjogaira hivatkozva benyújtotta követelését, miszerint Páty felére igényt tartott. Az apát a birtok szétválasztását javasolta, de megegyezés két évig nem született. Így két éven át mindkét fél magának tulajdonította a birtokot. A kettősségből eredő terhek teljes súlya a földművesek vállára nehezedett. Végül 1714. április 25-én Lako-vich László megyei alispán részvétele mellett sor került a birtok megosztására. Az egyezséggel a falut két sorra osztották, az alsó sor az apátságé, a felső a Bosnyák alattvalóké lett. A két fél megállapodott abban, hogy a végleges rendezésig nem háborgatja a másik birtokát, ám az apátság még kerek száz esztendeig eredménytelen harcot folytatott egész Páty és Kozárom megszerzéséért. E törekvés eredménytelensége ellenére, mivel az apátsági birtok mindvégig egységes maradt, az apát pozíciója erősödött, míg Bosnyáké romlott, mert birtoka felaprózódott alattvalói és a bérlők ' között, illetve elidegenítés folytán kiszakítottak belőle területeket.

1715-ben harmincegy, 1720-ban nyolcvannyolc adóköteles háztartást írtak össze a faluban, melynek lakosai az összeírás szerint mind magyarok voltak.⁷⁵ Az erős katolikus befolyást igazolja, hogy a falu gazdasági életében a református egyház — híveinek nagy száma ellenére — nem jutott szerephez. A településen ebben az időben is a mezőgazdaság volt a meghatározó termelési ág.⁷⁶ E században már némi információt kapunk az iskoláztatás területéről is. Franki Vilmostól tudjuk, hogy már a 16. századtól kezdve minden római katolikus és protestáns egyház mellett volt külön

⁷³ BONOMI Eugen: *Die Ungarische Abtei Telki unter den Wiener Schotten (1702—1881.)* München 1977. 11—14. p.

⁷⁴ április 24-én

⁷⁵ Vö. ÖRKÉNYI FERENCZY József: *Tekintetes nemes Pest Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyék névtára.* Buda 1844. 92. p.

F. SZABÓ Géza: *Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára.* 3. kötet Budapest 1935. 83. p.

⁷⁶ Többnyire búza, zab, kukorica, burgonya és szőlőtermesztés jellemezte a falu agrárkultúráját. Állattartásban leginkább a szarvasmarha, a ló, a sertés, a juh és a baromfi volt a meghatározó.

iskolamester.⁷⁷ 1770-ben a királyi kormány körrendelettel összeíratta az iskolamesterek nevét, a növendékek számát, a tanítás módját és anyagát.⁷⁸ Megyénkben ekkor 186 népiskola működött. Tekintettel arra, hogy a pátyi református iskola rektorát 1753-ban említik először, feltételezhető, hogy Páty is szerepelt az összeírt települések között.⁷⁹

Egy 1778-as adat szerint Pátyon 1573 református, 51 katolikus, és néhány zsidó lakott.⁸⁰ E korszak két kiemelkedő építészeti remeke a római katolikus⁸¹ és a református⁸² templom.

A 18. század végén az ipari forradalom megváltoztatta a termelés struktúráját, mely kapitalista berendezkedést igényelt volna. Magyarország viszont elmaradott feudális állam volt, a parasztok terhei fokozódtak, így egyenes út vezetett a forradalmi mozgalmakhoz. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukása ellenére eredménynek számít, hogy Magyarországon is fokozódott a kapitalizálódás.

⁷⁷ FRANKL Vilmos: A hazai és a külföldi iskolázás a XVI. században 17—18. p.

⁷⁸ GALGÓCZI Károly: I. m. 184—230. p.

⁷⁹ BOROVSZKY Samu: Pest—Pilis—Solt—Kiskun vármegye 2. kötet Budapest 1910. 217. o.

⁸⁰ BONOMI Eugen: I. m. 20. p.

⁸¹ Már az 1725. évi összeírás említi Páty régi templomát. (Állami Levéltár: Ál. 2. Acta pol. Mise. Ant.

1725. N° 15.) 1777-ben vetődött fel egy új templom építésének gondolata. Alapkövét 1779. május 21-én Pointeur Benő, a telki skót bencések apátja, az építető szerzetesek vezetője helyezte el. Ennek tényét az alapköbe helyezett okmány bizonyítja, amelynek latin nyelvű szövegét a bécsi skót bencésrend 1960-ban a pátyi plébánia kérésére megküldött. A Mária Terézia által adományozott orgona 1780-ban már a felépített templomba került, tehát az építkezés egy évnél nemigen tarthatott tovább. Ez a négyváltós kis orgona a templom régi berendezésének egyik legértékesebb darabja volt, amelyei felirata szerint Weckerl bécsi orgonakészítő szállított 1634-ben a bécsi Burgkapelle számára, s amely később Mária Terézia adományaként került Pátyra. Sípjai ezüstből, billentyűi fából készültek miniatűr mintázattal. Falburkolatának mintázata olasz festő munkájára utal. A templom oltárképe eredetileg is Szent Imrét ábrázolta, amelyet 1875 körül Jakobey Károly festményével cseréltek fel. A templom belseje a második világháború idején teljesen elpusztult, berendezései nyomtalanul eltűntek, később a tetőszerkezet is megroppant. 1983-ban a tetőszerkezet hibáit kijavították, az omladozó külső meszelt vakolat helyére kőporos zúzalék került. A magas színvonalú copf stílusban épült — lenyűgözően szép — templom a település egyik leglátványosabb és legértékesebb építészeti emléke.

⁸² A település református egyháza már a 17. század elején fennállott. Papjai névsorát 1640-ig tudta visszavezetni. Sajnos e nyilvántartás a 19. század közepén tüzeset következtében megsemmisült. Dr. Arányi Lajos: A Pilisi járásban föllelt régiségek lajstroma (Archeológiai Értesítő 1881. 20. század XXVII. p.) Az egyház legrégebbi felszerelési tárgya egy 1668-ban készült komáromi kehely, míg anyakönyve 1734-től ismert. (Ráday Levéltár G. 20.) A vonatkozó szakirodalmak alapján (Pest megye műemlékei Budapest 1958. T. 603. p.) feltételezhető, hogy a településnek már a 17. század elején lehetett kőből és téglából épült, festett táblás mennyezetű templomépülete. Valószínű, hogy e templomépület leromlott állaga indokolta az 1775. november 20-án kelt királyi rendeletet, amely a többségben lévő reformátusoknak ítélte a katolikus templom épületét. A helyi gyülekezet azonban új templom építését határozta el. A szájhagyomány szerint küldöttség utazott a kancelláriához engedélyért. Amikor az előjáróság anyagi okokra hivatkozva próbálta meghiúsítani az építési tervet, a küldöttek egy kalap összegyűjtött aranyat öntöttek az asztalra bizonyítva, hogy az építkezés várható költsége együtt van. Az engedélyt megkapták, és az építendő templomhoz — költségvetéssel együtt — három terv is készült. (Mindhárom az Országos Levéltárba került: OL Ht. Act. Rek. Lad. O. Fasc. 22.) A tervek közül a Hacker komarói ácsmester és tervező által aláírt azonosítható leginkább a mai épülettel. Az építkezés 1783-ra fejeződött be. A torony 1802-ben egy villámcsapás után kapott csak rézborítást. Az egyszerű későbarokk templom monumentalitásával ma is meghatározza a faluképet.

**A római katolikus
templom 1779-ben
épült**

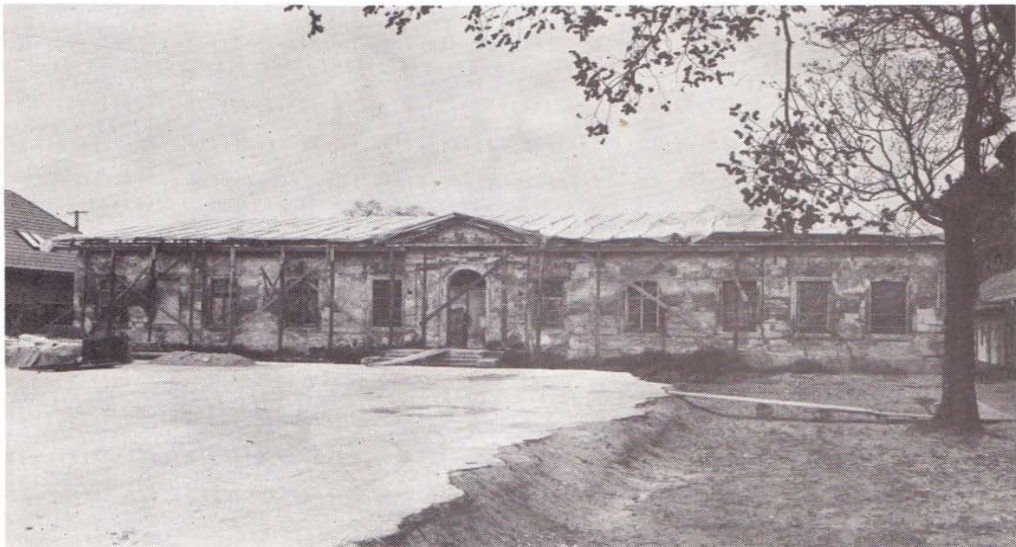

A református templom 1782-ben épült

Szily Mária udvarháza (1973)

A kastély épülete ma

A kastély puskacsőből készült kerítése

A volt római katolikus iskola ma is iskola

A volt provisor (tisztartói) lak a 19. század elején épült

A majorsági épületek (cselédházak) jelentős részét már lebontották. A 19. század elején épült

Oromfalas lakóház épült a 19. század elején

Oromfalas pincék a 19. század elejéről

A 19. században a településekkel foglalkozó irodalom ugrásszerűen megnövekedett. Ezek a leírások történeti szempontból már hitelesnek tekinthetők, monografikus igényekkel készültek. Páty ez időben az Alsó-Pilisi járáshoz⁸³ tartozott, és megmaradt mezőgazdasági településnek. A 19. században is — a súlyos infláció ellenére — születtek építészeti remekek. Ekkoriban épült a Splényi-féle kastély⁸⁴, (a köztudatban Várady-kastély, mivel ő vásárolta meg Splényi Ignáctól) valamint a bécsi skót bencések birtokának provisor⁸⁵ lakása. Említést érdemel még a népi építészet egyik jellegzetes példája a mai Iskola utcában látható földszintes, nyeregtetős, oromfalas lakóház. 1853-ban épült a református elemi iskola, 1860 körül pedig a római katolikus tanintézet. Feltételezzük, hogy oktatási intézmények már korábban is lehettek a faluban, mert már 1802-ben — királyi rendelet alapján — a vármegye elöljárósága elrendelte az iskolaállítási kötelezettséget.⁸⁶ 1828-ban ezt a pusztákra is kiterjesztették. A rendelet kötelezte a szülőket, hogy gyermeküket vallásoktatásban részesítsék, tiltotta a gyermekeket a kávé-, balos és kocsmaházaktól. 1811-ben a helytartótanács intézkedett a vármegyénél, hogy a falvak közönséges pásztorokat foglalkoztassanak, mivel a pásztorok elvonja a gyermekeket az iskolától. Az 1864—1865-ös tanévben a református iskola a Vértessaljai Egyházmegyében mint a Dunamelléki egyházkerület pátyi önálló anyaegyházának intézménye működött.

Az 1869-es esztendő vízvázlatát a közoktatásban, szeptember 2-án (az 1868. évi 38. tc. alapján) megalakult Pest—Pilis—Solt vármegye tankerületi iskolatanácsa. Elnöke Szász Károly lett.⁸⁷ 1871. március 22-re a vármegye 192 rendezett községe közül csak Telkin nem volt iskola. Ebben az időben járhatott iskolába Eisler Mátyás, akinek neve később az országhatárokon túl is ismertté vált.⁸⁸

1869 telén Eötvös József rendelkezései nyomán a vármegyében is kísérletet tettek a felnőttoktatás megszervezésére. Sajnos a felszólított ötven község közül huszonnyolc nem is válaszolt a felhívásra. Szász Károly jelentéséből tudjuk, hogy a tél folyamán a megyében mintegy ezer fő vett részt néhány hónapos iskoláztatásban. A községben kölcsönkönyvtár is működött,⁸⁹ mely a nép közművelődését szolgálta. Országos nevezetességnek számított Várady 7000 kötetes könyvtára, rendkívül gaz-

⁸³ Öt mezőváros és negyvenkét falu tartozott ide — FÉNYES Elek: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben 2. kötet Pest 1843. 352—358. d.

⁸⁴ 1825-re fejeződött be Splényi József kastélyának építése, amely a bécsi jellegű empire ritka példánya. A „cour de honneur”-ös kialakítású díszkert utcai kerítése golyódiszes, szépen faragott kőpillérek között felsorakozó 350 db puskacsőből készült. A kapupilléreken biedermeier ízlésű kőből faragott kosarak voltak láthatók. Az épület legérdekesebb része a palával fedett, koporsó tetejű padlástér, ami fűrésztel deszkadarabokból szerkesztett egyetlen hatalmas csarnokot alkot.

Az enyészetnek indult épület vonzza ma is a legnagyobb számban az érdeklődőket.

⁸⁵ tisztartói.

⁸⁶ BOROVSZKY Samu: I. m. 2. kötet 184—233. p.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ 1865-ben született Pátyon. 1890-ben már Kolozsvárott rabbi, később a sémi nyelvek magántanára. Cikkei, tanulmányai többnyire Enyedi Mátyás néven jelentek meg a Magyar Zsidó Szemlében, az Erdélyi Múzeumban és számos más külföldi tudományos folyóiratban. Több egyházi beszédét kiadta és szerkesztette a kolozsvári Izraelita Felolvasó Egyesület Évkönyvét. — Vö. BOROVSZKY Samu: I. m. kötet 253. p.

⁸⁹ Ez a község 1875. évi költségvetéséből kiderül.

A volt református iskola, ma is iskola, épült 1853-ban

dag érem-, metszet-, és ásványgyűjteménye, valamint régi és neves mesterek műveiből álló képtára,⁹⁰ bár ez a nép számára nem volt hozzáférhető. A község közművelődési életére Galgóczy Károly sok egyéb információval is szolgált e korból.⁹¹

A község önálló postaállomásának távirója nem volt. Úthálózata is kezdetleges,⁹² ez nehezítette a kereskedelem fejlődését. A körülményeket súlyosbította az 1829. évi

⁹⁰ CSATÁR István—HOVANNESIAN Eghia—OLÁH György: I. m. 9. p.

⁹¹ Vö. GALGÓCZY Károly: I. m. 2. kötet 38., 111., 122., 126., 131., 139., 142., 150., 168., 207., 242., 245., 246., 248. p.

⁹² Állami út csak a település határát érintette a Tinnye Páty megyeút betorkolásánál.

A volt római katolikus iskola ma is iskola, épült a 19. században

marhavész, majd az 1831. évi kolerajárvány kitörése. Korabeli feljegyzés szerint a mai Pest megyében a mintegy 20 000 megbetegedett ember fele meghalt.⁹³ Ez Páty lakosait is megtizedelte és a gazdasági helyzetet is rontotta. Bár a község híres maradt nehéz és szép búzajáról, mely fajtájában és minőségében az e vidékhez csatlakozó leghíresebb fejér megyeihez volt hasonló. A mintegy 351 holdnyi vegyes talajú, de szép fekvésű szőlőt a nép kitűnő szorgalommal és gondossággal művelte. E területen a szőlőművelők többsége német ajkú volt, kivételt csak a magyar lakta települések Bía, Tök és Páty képeztek. A hegyvidék bora minden tekintetben vetekedett a híres „budai vörös”-sel és ezen a néven is került a kereskedelembe. A háromnyomásos gazdálkodásban jó minőségű bükkönyös zabot, rozst és muhart termesztettek, a konyhakertekben kiváló minőségű vöröshagyma termett. A gyümölcsstermesztés is virágzott. Pátyon nem akadt gazda, kinek ne lett volna gyümölcsöskertje. Az állattartás, területén a ló-, a szarvasmarha- és a sertéstenyésztés tűnt ki. A lakosság főképp a budai piacon értékesítette termékeit.⁹⁴

A reformkor és az 1848—49-es események Páty békésen gazdálkodó lakosságát is felrázták. Az 1848 tavaszán lejátszódott reménykeltő események ellenére ősszel szétröppent a hír: veszélyben a haza! Az emberek tömegesen jelentkeztek katonának. A vármegye — az összeírt nemzetőrség alapján — november 28-i közgyűlésén a me-

⁹³ BOROVSZKY Samu: I. m. 2. kötet 92. p.

⁹⁴ Vö. GERLÓCZY Gyula—DULÁCSKA Géza: Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása. Budapest 1879. 477—521. p.

gyét hét őrnagyra osztotta. Páty 58 lovas és 94 gyalogost, tehát 152 főt adott az összesen 4591 főt számláló ötödik őrnagyra.⁹⁵

Más szempontból is jelentős Páty történetében az 1848-as esztendő. Ebből az évből származik a község első fennmaradt pecsétje. A pecséten körded pajzs alapon három rozskalászt tartó könyökben meghajlított emberi kart láthatunk. A köriraton: „Páty község pecsétje 1848” olvasható.⁹⁶

A szabadságharc bukásával Hajnau bosszúja Pátyot sem kímélte. Többek között Várady Józsefet is elfogatta, bár fogsága rövid ideig tartott.⁹⁷ A helyzet azonban a kiegyezéssel itt is konszolidálódott és a fejlődés oly mértéket öltött, hogy Pátyot a századfordulóra a főváros gyümölcsöskertjeként kezdték emlegetni.

**Az első világháború
halottainak
emlékműve
Keviczky Hugó
munkája
(A fejezet képeit
Horváth Balázs
készítette 1979-ben)**

⁹⁵ BOROVSZKY Samu: I. m. 2. kötet 225. p.

⁹⁶ GALGÓCZY Károly: I. m. 3. kötet 56. p.

⁹⁷ BOROVSZKY Samu: I. m. 2. kötet 485. p.

Út a felszabaduláshoz

A 20. század elején hazánkban is kezdetét vette a kapitalista fejlődés imperialista szakasza. Az alaptendenciák érvényesülése mellett és ellen azonban erősen hatott és sajátos fejlődésmenetet alakított ki a régi nemesi társadalom számos szerkezeti és szemléleti eleme. A kapitalizmusra jellemző társadalmi értékrend kifejlődése Magyarországon korlátokba ütközött. A régi nemesi társadalom és az új polgári társadalom sajátos elkülönültsége és együttélése alakult ki. A modern tőkés viszonyok is úgy szerveződtek, hogy mélyebb gyökereket ereszthettek a gazdasági, mint a társadalmi struktúrában.

A század elején településünkön is jelentősen megnőtt az iparosok, kereskedők rétege, de a falu gazdasági életének meghatározója továbbra is a mezőgazdaság maradt. Az első világháború közel ezer pátyi férfit szólított a frontokra, akik közül 113 fő meghalt. Az életben maradtak később emlékművet állítottak az értelmetlen öldöklés áldozatainak, amely emlékmű **Reviczky Hugó** munkája.

Az egyre erősödő munkásmozgalom baloldali csoportjainak tevékenysége gyorsította és erősítette a munkásosztály és a néptömegek forradalmi harcát, amely 1918 őszére már alapjaiban ingatta meg a fennálló társadalmi-politikai rendszert. A városi munkásság példáját követve forrongott a vidék is. Hatalmas parasztmozgalmak játszódtak le, melyek szétzilálták a régi államhatalmi és igazgatási szerveket — elkergették a jegyzőket, szétverték a csendőrséget stb. — és létrehozták különböző elnevezésű tanácsaikat. A falusi tanácsok megválasztásuk után folytatták községük megtisztítását. Megválasztása után a pátyi direktórium is vizsgálatot indított a volt főjegyző ellen.⁹⁸ A vizsgálati jegyzőkönyv, melyet a járási direktórium elnöke és a politikai megbízott írt alá, a következő tényeket állapította meg:

- visszaélt a hadisegélyek megállapításánál és kifizetésénél,
- katonai felmentéseket intézett díjazás ellenében,
- goromba, esetenként tetteleges bánásmód az ügyfelekkel,
- ügyfelei egyes-bajos dolgait csak akkor intézte, ha azok bérelt földjét ezért megművelték.

A főjegyző a felelősségre vonás, no meg a népharag elől a betegség pajzsa mögött keresett menedéket, s a lakosság ellenséges magatartása miatt — 1920 júliusáig nem mert visszatérni a faluba."

A Tanácsköztársaság alig két héttel a forradalom győzelme után alkotmányos rendet teremtett. Megválasztották a falusi, járási, városi, megyei tanácsokat, ezek pedig saját soraikból megválasztották a Tanácsköztársaság legfelsőbb államhatalmi szervének, a Tanácsok Országos Gyűlésének küldötteit. Páty község Munkás Tanácsa ifj. Bika. Sámuel és idős Kovács Lajost választotta a Budai Járási Direktórium

⁹⁸ VIGH Károly: *Vörös Pest megye Budapest 1959.* 62. p.

⁹⁹ *Uo. p. 141.*

Küldöttének. A helyi Közművelődési Tanács tagjai *Huszár Lajos, Lányi Balázs és Pál Sándor* lettek.¹⁰⁰

A Tanácsköztársaságot, a magyar munkások első szocialista hatalmát az intervenció túlereje és a belső ellenforradalmi erők szervezkedése 133 nap elteltével megdöntötte. A hatalomra jutott ellenforradalom megkezdte rémuralmát. Horthyék — tartva attól, hogy a nagy októberi szocialista forradalom élményeivel hazatérő oroszországi hadifoglyok lelkes agitátorai lesznek a szocializmus ügyének — elrendelték a hazatért hadifoglyok internálását, illetve karhatalmi megfigyeltetését. Amikor *Márfi Gábor* pátyi lakost a csóti internálótáborból elbocsátották, táviratot küldtek Bián a főszolgabírói hivatalba jelezvén, hogy *Márfi* kommunista párttag volt. A kegyetlen megtorló intézkedések után az ellenforradalmi rendszer politikája szerves részeként hozzájárított egy a politikai rendszer védelmét, osztálykiváltságait, az uralkodó osztály műveltségi monopóliumát, a néptömegek megtévesztését szolgáló kultúrpolitika kidolgozásához és érvényesítéséhez. E politika tartalma az idealizmus, a nacionalizmus, majd a fasizmus ideológiája volt, fő törekvése pedig a marxizmus, az internacionalizmus elleni harc.

A kultúrpolitika általános elvei mind az iskolai, mind pedig az iskolán kívüli népművelésben érvényesültek. Az iskolán kívüli népművelés szervezettsége és hatékonysága magasan felülmúlta az előző korok eredményeit. Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter, a gróf Apponyi Albert által 1911-ben alakított Országos Szabadoktatási Tanács átreformálásával 1922-ben a 132 243/1922. III. b) számú rendeletében létrehozta az országos iskolán kívüli népművelést. Ügykörébe tartozott: az analfabéták oktatása, népművelési előadások, népművelési tanfolyamok, népfőiskolák, szabadegyetemek, népszerű főiskolai tanfolyamok (munkásegyetemek, munkásgimnáziumok) ifjúsági és legényegyletek, népiskolákkal kapcsolatos könyvtárak, ifjúsági és egyéb olvasókörök, nép számára való irodalom, közművelődési egyesületek, népházak, mesedélutánok, műkedvelői délutánok, tánctanfolyamok ügyei.¹⁰¹ A vármegye — 1923. április 10-én törvényhatósági ülésen alkotta meg a megyei iskolán kívüli népművelési bizottság megalakulásáról és működéséről intézkedő szabályrendeletet.

Településünkön az iskolán kívüli népművelés területén kimagasló érdemeket szerzett *Molnár István, Molnár Jenő* tanító, *Veér Ilona* tanítónő, valamint a Kinizsi Pál Levente egyesület elnöke *dr. Kuthy L. Ákos* orvos. A népművelőmunka kiterjedt a település szinte valamennyi lakójára; az egyházak mellett működő új típusú ifjúsági egyesületekre, szövetségekre (KIE, KALÁSZ, KALOT) éppen úgy, mint a levente egyesületekre, gazdakörre, műkedvelő művészeti csoportokra, különböző tanfolyamokra.

Az 1930-as években Pátyon kultúrház építésének igénye vetődött fel. A katolikus és református egyház — egymással versenyezve — külön-külön kezdett az építéshez. A katolikus kultúrház építése 1941-ben,¹⁰² a reformátusé 1943-ban¹⁰³ fejeződött be.

Pest Megyei Levéltár 2677/1919. sz. iratai. 1970. Pest vármegye lexikonja. Budapest 1929. 31. p.

A pátyi római katolikus plébánia irattárának 10 786/1941. sz. irata tanúsítja.

A pátyi református parókia raktárában fellelhető márványtábla igazolja az átadás időpontját.

(A tábla méretei: 120x50 cm)

Páty gazdasági életét az 1929—1933-as gazdasági világválság megrendítette ugyan, de a csapást hamar kiheverte és az emberek szorgalmának és hozzáértésének köszönhető a további konszolidált fejlődés. A válságnál sokkal nagyobb károkat okozott a II. világháború, különösen Szálasi rémuralma.¹⁰⁴

Községünk utcáin is megjelentek a nyilas pártszolgálatosok katonaszökevényekre, zsidókra és baloldali elemekre vadászva. Egy héttel később a nyilas párt körzetvezetőjének parancsára letartóztatták *Mocsai Gyula, Nyerges Gábor, Nyitrai Lajos, Pál Sándor és Fekete Sándor* helyi lakosokat, majd átadták őket a járás főszolgabírájának. A letartóztatásra — a vádirat szerint — azért került sor, „mivel valamennyien erős kommunista érzelmű egyének voltak, s érzelmüknek az utóbbi időben szóval és tettel egyaránt kifejezést adtak. Többször összejöttek Pál Sándor vagy Mocsai Gyula lakásán és megbeszélést tartottak, ahol az oroszok bejövetelére szerepet is osztottak.”¹⁰⁵ A szovjet hadsereg ekkor már hazánk délkeleti részeit felszabadította és ágyúai egyre közelebb dörögtek. A nyilasok, német szimpatizánsok kifosztva a községet Budapest felé menekültek nem tudva, hogy községünk felszabadítása szorosán összefügg a főváros bekerítésére irányuló harci cselekményekkel. December 23-án a déli órákra minden német és németbarát elhagyta a települést. A lakosság a hatéves oktalan öldöklés rettenetétől kábultan, a nyilas-német propaganda beléjük sulykolt rémmeséitől megfélemlítve, izgatottan várta a fejleményeket, a soronkövetkező eseményeket. A délután és az éjszaka csendben telt el. Az emberek hosszú idő óta először ébredő reménnyel arról álmodhattak, hogy szebb karácsonyok, boldogabb évek következnek rájuk. Az ünnep előnapjának reggelén 7—8 óra tájban Zsámbék felől szovjet járőrök, felderítők érkeztek. A házaikból előmerészkedők tolmácsot kerestek. *Komlenszky Mihály* asztalos mester a falu lakossága nevében anyanyelvükön köszöntötte a katonákat, akik hozták a hírt, miszerint a település lakói számára véget ért a háború! Nem sokkal később északnyugat felől felbúgott egy alacsonyan szálló német repülőgép motorja, és a gép bombákat szórt a falura. Emberek sérültek meg, házak dőltek össze, de

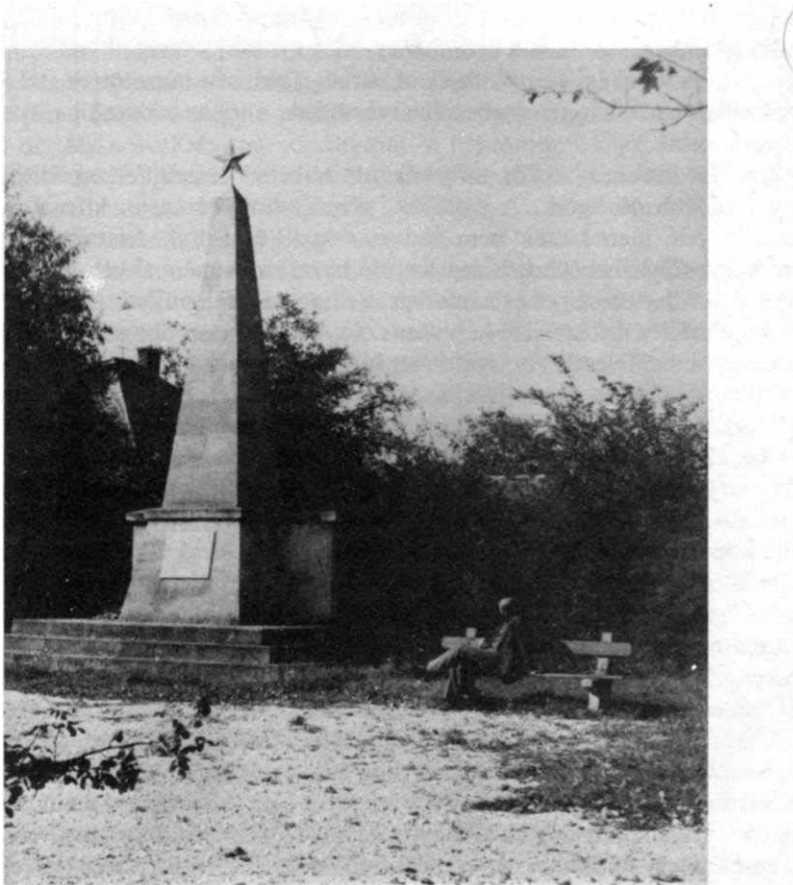
haláleset szerencsére nem történt. A sebesülteket előbb a községi orvos, majd a később felállított szovjet táborigazgató orvos gondozta felépülésükig. A következő órákban végelethetetlen sorokban vonultak a 2. Ukrán Hadseregcsoport katonái Budakeszi irányába. Községünk 1944. december 24-én felszabadult, de a háború még nem ért véget.

A későbbiekben területünkön fegyveres harcok nem voltak, de ennek ellenére a két front közé ékelt település lakossága nehéz napokat élt át a következő három hónapban. Nyugat felől a német csapatok mindent elkövettek, hogy áttörjék a Budapest köré vont szovjet gyűrűt, hogy ezáltal folyosót nyissanak menekülésre szorult társaiknak. A falutól keletre a vörös csillagos katonák a főváros felszabadításáért küzdöttek. A körülzárt német csapatok — miután az ígért és várva várt segítség nem érkezett meg — kitörési kísérletet tettek a hegyeken keresztül Telki irányába. A kísérlet nem járt eredménnyel. Meghiúsítására Pátyról indultak a szovjet katonák, akik közül sokan nem tértek vissza többé. Március végén a szovjet csapatoknak si-

1944. október 15-én a hitlerista-nyilas puccs eredményeként a nyilaskeresztes párt vezetője Szálasi Ferenc került hatalomra.

FODOR Dezső—GERENCSÉR József: A Budai járás 25 éve 1945—1970. Budapest 19. p.

került nyugat felé áttörniük, és ezzel kiűzték hazánkból a németeket. Az elesett hősokeket a helyi temetőben hantolták el. Tíz évvel később a sírokat rendezték, és feliratokkal látták el. Gondozásukat hosszú évek óta a helyi úttörőcsapat pajtásai végzik." Amint elült a harci zaj, a nép kezébe vette a hatalmat, vele a földet, a kenyeret és mindazt, amivel jövőjét tovább építheti. Ezer év után új honfoglalás történt. A felszabadulás óta eltelt évek azt az időszakot jelölik, amely idő alatt a nép a legtöbbet tette; új, szebb és boldogabb, szabad hazát épített a régi helyén."¹⁰⁶

A II. világháborúban elesett szovjet hősoke emlékműve a Hősoke terén (Horváth Balázs felvétele)

¹⁰⁶ MOLNÁR Jenő: Községem 25 éve

/ . számú melléklet

1970. Pest Megyei Levéltár 124/1. sz. irata

Nos Ladislaus Dei grada rex Hungarie significamus
universis
quibus expedit, presentium per tenorem, quod, quia
Paulus dictus Chomoz de genere Chak populus et possessiones ecclesie Beata
Virginis et domine Elysabeth sororis nostre karissime de insula devastavit
et destruxit,
quandam villam ipsius Paagh vocatam quam ex nostra
donatione
poosidebat, tum ratione ipsius destructionis eidem
acclesie nostre illate, tum etiam pro eo, quia
maior pars terre diete ville
Paagh ecclesie nostre de Theluky fuisse dicitur,
auferendo et alienando ab
eodem cum omnibus utilitatibus et pertinentiis
suis predictae domine
sorori nostre et per eam ipsi ecclesie contulimus de
gratia speciali iure
perpetuo et irrevocabiliter possidendam. Datum Bude, feria
quinta proxima post
Dominicam Pal-marum, anno Domini M^oCC^{oo} octuagesimo sexto³²

(Eredetije: Országos Levéltárban „M. O. D. L. 1195” jelzett alatt)

Mi: László, Isten kegyelméből Magyarország királya, adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, jelen levelünk rendjén, hogy minekutána a Chomoznak (Csomós?) nevezett Pál a Chák nemzetségből a Szent Szűz egyházának és a mi igen kedvelt Erzsébet asszonyunknak a népeit és birtokait a szigetről elpusztította és lerombolta, az ő bizonyos Paaghnak nevezett faluját, amelyet a mi adományunkból birtokolt, egyrészt a mi egyházunkra vitt pusztítása miatt, másrészt azért is, mivel — mint mondják —, az említett Paagh falu földjének nagyobb része a mi Theluky (Telki) egyházunké volt, tőle elvéve és elidegenítve minden felszerelésével és tartozandóságával az előbb nevezett úrnőnek, a mi testvérünknek és általa magának az egyháznak adjuk át különös kegyből örök joggal és visszavonhatatlanul birtoklásra.

Kelt Budán, a Virágvasárnap utáni ötödik vasárnapon az Úr 1286-i esztendejében.

13° Ha de receptet specificatis sunt sequit
as est seljagrett i Babi Saiton solibri videt Sa
dantel Germa test munden Cplunditen bi-pedni toy
amat et mulatira a meliorigov Marighal karaca
ne lagon; ideo jantura ayu. Jozzei in hys 20. dy.
videt miltadus Germa ala mlti fultit hiron ibi
mansi Marighal jutott Jollag. l. uggint. Jozzei
ellibaly. Bigany Akibaly, is iphu Bigan tal ar ell
lovaggi. Prof. Skjaltak Maroty, is Bentidony. Maraj
pizott. Sphaly korreiviriten i Keltigovet Prof. Joz
mani vopere dermativonal. ete Brundival letas
kötöletatnet viggatni. hys ovon i futor Apponyot
nat Jova valamirigov konytla he gjozot.

14° Ha valami Contramoria i Sott Congoth.
Jozatyal ala adae magut, vagy a folyamotha hivi
Proportionalis parvul allegotha ayu kivanony hu.
kizzanal, azt mindjart videri mag. Jozzei, is Sa a
Budiay egy hova magival videri minden konyf
cutis miltit alkatudatoyogal autduni.
15° Ehas vopert milt is fent int Jozdit, is
Maragot ezon jeltitakot oflagadira avott la.
kolly exelivore ally miltal koltitavul magunony
hogy ha deat igyitlen is a mi koltitoyogalves
elogy nem hoven l. vagy nem khamont, i offelivir.
gov Maragundnal. Junt kellyer. koltitoyogal
nem deat munden kvanidlat magival fultor an
Jozpovag miltit elogy koltitoni. hoven ar avondit
is mi koltin i elovny, is mindit apor kiltit Avn
daba adni. Koltit Jozzei 10° konyfi. 1818.

Magyarorszagban, azaz a fent leírtak a Keltigovet Prof. Jozzei mi Samitadit
Jozzei.

Cognom. Ma. Gabriele Pelagij
Cossarioni Sui Nobilit.

Ges. Andors
Jozgaly Andors
Jozte Peter
Joz Andris
Joz Jozgy.

